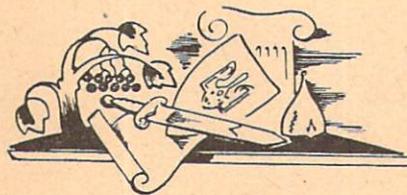

ДВІ ПОСТАТІ ОДНА ІДЕЯ

НАКЛАДОМ ОУН

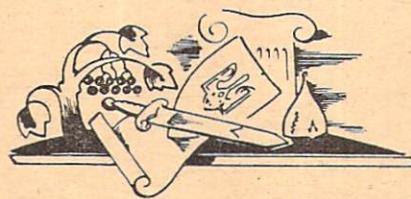

ПАРИЖ 1948

Як довго немає самостійної
української держави, так дов-
го не буде порядку в Європі.
Всі союзи будуть нереальними.

ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ

ДВІ ПОСТАТІ ОДНА ІДЕЯ

НАКЛАДОМ ОУН

ПАРИЖ 1948

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ

Вони злились в єдину гаму,
Єдиний витворили гуд —
Гук з-під Базару і з-під Крут,
Гук із Парижу й Роттердаму ...
Не треба слів. Хай встане тиша
І д'горі здіймуться серця —
І хай завмре напруга ця,
Як обря стать архистратижа,
Коли стойть перед престолом,
Вся — харадужна, і горить,
І більше мовить кожна мить,
Ніж можна вимовить глаголом.

О. ОЛЕСЬ

ТЕРНОВИЙ ВІНОК

I

На гноїщах Европи ми, як черви,
В'ємось, або без руху лежимо ...
Натягнуті, як струни, наші нерви,
І люто б'є по них життя само.

Не відчуваємо уже ударів,
Не лічимо розбитих струн.
Однаково: з якої хмари
Стрілою кине в нас Перун.

Все дужче сивіє волосся
І гнутться голови сумні ...
Так гнеться кинуте колосся
І губить зерна запашні.

Куди іти, і де його благати?!
Були ми скрізь, благали ми усіх...
Одні вмивали руки, як Пілати,
А другі кидали на сміх.

Молились ми, та з неба Бог великий
Дивився байдуже на нас...
І глузив ще більше ворог дикий
І кидав камені образ.

З орлів нестреманих, крилатих
Ставали ми пінгвінами без крил,
Серед хрестів, серед борців розп'ятих
Шукали місця для своїх могил.

Були ми всі безбарвні, ріvnі, сірі...
Усі однакові: без сил і смішні...
Ніхто не зважиться летіти в ірій
Крізь хмари чорні і страшні.

II

Але не всі поволі догнивали, —
Лишалася ще молодь вогняна,
Світили їй, так зблизька, ідеали,
І снилась їй країна чарівна.

Що їм були і хмари, й дні похмури,
Ворожий гнів і дикий сміх...
Назустріч вітру, грому, бурі
Були відкриті груди їх.

І спіла думка їх, з життям зливались мрії —
Ввіждалася перемога їм...
Співали дзвони їм то Юра, то Софії,
Гремів гармат майовий грім.

Старих покинули: «Не вірите — вмірайте,
Ми ж віримо, ми прагнем боротьби...
Моліться, плачте і благайте,
Нових панів відшукуйте, раби...»

А ми ішли і знову йдем без... зброї:
В серцях її кують нам ковалі!
Не родяться, а творяться герої
В боях за волю рідної землі.

Ти нас веди, досвідчений вояче,
Ми віримо, ми коримось тобі...
Тепер не ми, а ворог наш заплаче
І прокляне останній бій.»

III

В маленьких людях — дух малий...
Вони малі — малого тільки й хочуть.
Ідуть дорогою, не збочуть,
Бояться ночі, навіть мли.

Літати, падати стократ
І знов шукать стежок в незнане —
В них ні бажань, ні сил не стане,
Вони родилися — для хат.

Сидіть в тепленькому взимі,
У холодку дрімати вліті,
Сушить грушки, плекати квіти,
Ходить з ліхтариком в пітьмі.

На еміграції вони
Придбали дешо, слава Богу,
І, мабуть, стане на дорогу,
Як трісне «царство сатани».

Але коли — ніхто не зна...
Листи не йдуть, чутки зблудились...
Казали щось, та помилились:
Сам, мабуть, ширить «Сатана».

І так ідуть — пливуть літа...
В колодочки вже вбились діти...
«Що ж, будем ждати і терпіти,
Нести, згинаючись, хреста».

IV

В великих людях — вільний дух
До тіла людського прикутий...
Їх вабить крила розгорнути,
Їх кличути простір, воля, рух.

Вони не заснуть і вночі!
Їх будить зойк і крик народній,
Вони то в небі, то в безодні,
Їм сниться слава і мечі.

Що стіни — мури? Розвалить!
Що скелі — гори ім?! Розперти!
Перемогти, або умерти, —
Однаково: прекрасна мить!

Життя для них — це боротьба,
Вони родилися для чину,
Розкутъ закуту Україну,
Звільнити вічного раба!

Це — зміст життя їх, це мета,
Це — їм призначена дорога,
А там за нею — перемога,
Квітки і брама золота.

І йдуть вони, і безліч їх
Упало славно на дорозі,
Ні плач, ні ворога погрози
Не здергати радісний потік.

V

Ой лийся, лийся, річко бурхлива,
Хоч напилася до сходу нива,
Не напилася води, а крові,
Аж страшно стало вже мужикові.

Кров'ю залита вже кожна хата,
Діти голосять над трупом тата,
Мати, як крейда, лежить зомліла ...
Хіба ти, річко, цього хотіла?!

VI

Не спить Отаман ... Думає думу,
Пильно він слухає нашепти шуму,
Шуму рожевого, хвилі розбитої,
Ниви червоною кров'ю политої ...

«Стане! — сказав він, «та не спочинемо,
Хвилі розбурхані далі ми кинемо,
Кинем на ворога, ката одвічного,
Втопимо лютого змія північного ...»

І через скелі і мури поставлені
Литися стали струмочки скривавлені,
Стали надії квітами сходити,
Очі заплакані радісно зводити.

VII

Не спав і гад. Гадючий розум
І дні і ночі працював...
Він вдома правив роги козам,
За домом яструбом літав.

У саме серце цілив з лука,
Але стріла не долетить...
Аж ось повзе якась гадюка,
І змій з гадюкою сидить.

Готовий плян і всі деталі.
Все точно зважено на грам...
... Радіє змій в кремлівській залі,
... Повзе гадюка в Роттердам.

VIII

І приповзла, і Отамана
В обійми юдині взяла.
І не збагнув: чи в серці рана,
Чи це нектар вона влила.

Лежить, не знає він і досі,
Вино, а чи отруту п'є,
Хоч рідний хтось над ним голосить,
І побратим меча кує.

IX

Курява. Пісня: «... Сотня поляже,
Тисяча натомість стане до боротьби...
• • • • •

Йшли діди на муки, підуть і правнуки»
• • • • •

Пісня стихає... затихла...
Курява падає... зникла...

Ю. СТЕПОВИЙ

ДО ДНЯ СМЕРТИ СИМОНА ПЕТЛЮРИ І ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ

Двадцять два роки тому у столиці Франції, на вулиці Расін, піднялась рука чекіста і пролунало кілька пострілів. Від них перестало битися серце Симона Петлюри. А двадцять років пізніше, на шумній площі голляндського міста Роттердаму, стався громовий вибух бомби, яка перервала життя Євгена Коновальця.

Обоє вбивств були не випадкові; їх, за найновішими дослідженнями терористичної техніки, підготувала червона Москва. Щоб їх здійснити, були вилучені з особливого фонду Кремля великі кошти та особливо вишколені для цього виконавці.

Знищенння Симона Петлюри та Євгена Коновальця тією самою більшевицькою Москвою було поштовхом до того, щоб шукати якогось органічного зв'язку між обома трагічними актами та між обома Постатями.

Українська краєва та закордонна публіцистика довший час добачала цей зв'язок тільки в тому, що терористичні акти виконала Москва лінією політичної практики кількох століть, що систематично знищувала провідних українських людей. І, йдучи цією лінією, одні пояснювали вбивство Симона Петлюри тим, що він, як Голова Директорії Української Народньої Республіки, був символом Самостійної Української Держави, що він, як Головний Отаман Армії Української Народньої Республіки, очолив збройну боротьбу проти більшевиків. Коли ж мовиться про Євгена Коновальця, то підкреслювалося, що він був Командантом Корпусу Січових Стрільців — однієї з найкращих військових частин, що він був залишним керманичем Української Військової Організації (УВО) та згодом — Організації Українських Націоналістів (ОУН), які своїми акціями зганяли сон з очей кремлевських загарбників.

Різні причини наводив чужий та український світ, щоб пояснити саме вбивство тих, а не інших двох українських

Людей. Коли ж мовилось про зв'язок їх між собою, то одні бачили його у спільній праці Симона Петлюри та Євгена Коновалця в минулому, в бурхливі роки, коли їхня військова та політична діяльність сплітається в деяких моментах в одну нерозривну цілість. Другі — в тому, що Петлюра був речником та організатором українських самостійницьких прагнень у третій період існування Української Держави та духовим ядром, на яке орієнтувалися українські революційні сили в двадцяті роки, а Коновалець був керівником підпільної боротьби проти всіх окупантів, а між ними і проти большевиків по смерті Симона Петлюри.

Найшвидше встановлено духовий та політичний зв'язок між обома Постатями на тлі бурхливих подій 1917—1920 років, коли Симон Петлюра та Євген Коновалець стають у вирішальні хвилини речниками розвою Українських Визвольних Змагань лінією українських національних інтересів та закріплення їх геройзмом українського лицарства.

Побіч невмирущої Постаті Голови Директорії Української Народньої Республіки та Керманиця Українських Збройних Сил, стояла тоді кришталльна Постать яскравого соборника — Команданта Корпусу Січових Стрільців, що владно вела свої когорти лінією інтересів Української Держави.

Але той спільний, наявний історичний шлях спільніх політичних зусиль, одного розуміння потреб та завдань Українських Визвольних Змагань, розривається під кінець 1919 року. Головний Отаман, із рештками Армії Української Народньої Республіки, виходить на територію Польщі, щоб, користаючи з її гостинності та допомоги, продовжувати дальшу боротьбу проти большевиків. Євген Коновалець у Чорторії розв'язує Корпус Січових Стрільців та починає підпільну боротьбу проти всіх окупантів, а зокрема — проти Польщі. В дійсності ця розбіжність політичної концепції, з хвилини виїзду Симона Петлюри до Франції, трохи затирається, але ж залишається історичним фактом те, що від 1920 року співпраці між ними вже і не було.

Беручи в основу цю політичну розбіжність, що виявляється в різному розумінні становища та в різних висновках, нав'язуючи до своїх ідеологій політичних течій, були прагнення деяких людей та гуртів поставити ці дві Постаті в два різні ідеологічні тaborи та протиставити їх одного одному як людей двох різних частин українського світу.

Такий підхід, що, звичайно, був диктований потребами окремих груп чи людей, ніяк не прищеплювався. Дні 23. та 25. травня — весняні дні, що трагедією вдерлися в україн-

ську свідомість, що змушували обидва ці дні відзначати як одну цілість, примушували до глибшого роздумування, до основнішої аналізи.

І перед тими, що хотіли ту чи другу Постать привласнити для своєї партії, для своєї «революції», — шляхом чи «розсварення» їх, чи ставлення в різні ідеологічні табори —увесь час примарою вставало питання: а чому саме большевицька Москва вбиває Симона Петлюру та Євгена Коновалця? Чи тільки тому, що вони співпрацювали один з одним у минулому? Коли так, що чому рука чекіста не сягнула інших, видних на еміграції, українських військових та політичних діячів? Коли Євген Коновалець належав до іншого ідеологічного табору, то чому Кремль не спрямував пострілу в того чи тих, що вважають себе преемниками його ідеології, чи що формальними актами перебрали з його рук усі повновласті Сувореної Української Держави?

Холоднокровна аналіза показує, отже, що до пов'язання Симона Петлюри та Євгена Коновалця не можна підходити з мірками ідеологічних параграфів партійних гетт чи групових ярликів. Такий підхід не тільки нічого не розв'язує, а навпаки — ще більше заплутує та примітивізує. І це не дивно: ні Вони, ні зв'язок їх між собою у такі вузькі рамці не вкладаються.

* * *

*

Коли Постать Симона Петлюри та Євгена Коновалця можна зrozуміти тільки на тлі того, що навколо них діялося та що вони робили, на тлі грандіозних подій останніх трьох десятиліть, то тільки на цьому тлі можна зrozуміти також їх зв'язок між собою. Бо розвій історичних подій має свою логіку, пов'язуючи в одну цілість різні ідеології; він показує нитку якоїсь вищої причиновості та вищого порядку органічного зв'язку.

Таким величезним тлом, на якому можна зrozуміти зв'язок Симона Петлюри та Євгена Коновалця і причини знищення їх Москвою в трагічні дні травня — є Українська Революція, що її організаторами та речниками вони стають. Революція, що виходить поза межі партійної ідеології та здійснює своє історичне завдання.

Звернімось поглядом на бурхливі 1917—1920 роки, коли українські терени прорізують близкавиці революційних подій. Під гуркіт розвалу імперії, під гук виладування придушеніх неволею людських інстинктів, на перехресті державно-творчих та розкладових сил вирішувалося важливе питання — питання основ та ладу, на якому має бути по-

будоване перехрестя континентів — Евразія. Боротьба, що розгортається — на перший погляд — проти всіх і вся, має вирішати цілий ряд питань духового та політичного характеру, які вирішуються раз на цілі століття тоді, коли чергається епохи. Тоді стояли такі питання, як визволення поневолених народів з московського реакційного імперіалізму, чи їх нове поневолення? Внутрішньо-національне визволення, чи нова форма клясового розбою та визиску? Визволення творчих сил лінією людського прогресу, чи їх заперечення в ім'я нових божків?

І тоді, як у міжнародному, так і в національному розумінні наступає двоподіл сил. Символом одних знову стає Москва, що ніяк не хоче зректися свого, плеканого століттями, імперіалістичного розвою, а згодом стає бастіоном большевицької революції. Протилежним бігуном стає Київ, що формує розв'язку основних питань в дусі багатонаціональності, мелодійності, теплоти та ідеалів творчої свободи української Геллади.

Але в творенні нових вартостей, нових форм для них — Україна опиняється перед величезними труднощами організування та оборони своїх концепцій. Україна не мала безпосередніх державно-політичних традицій, не мала виробленої концепції суспільного ладу, не мала вироблених довголітньою практикою організаторів суспільно-політичної будови. Все треба було виковувати та виховувати від основ, ділом та чином висувати ідеї та оформляти їх. І то не ті ідеї, що випливають із партійної мудrosti, а з будування нової конструкції суспільного ладу.

Треба було звести в одну цілість розбиту довгою неволею українську національну територію, спрямувати в одну соборницьку цілість різні окуповані терени та підняти всі сили для боротьби проти розкладових сил всередині та назовні.

На чергу дня бурхливі події висували все нові питання, що вимагали відповідей. Відношення до Москви Тимчасового Уряду, до Москви большевицької, до питання організації власної армії та оборони перед чужими наступаючими арміями, організація державної влади, співвідношення станів одного до одного, земельна реформа, основи організації виробництва та народного господарства — це лише кілька з десятків питань, які висувала Українська Революція.

І треба об'єктивно визнати, що в українській дійсності 1917—1920 років не знайшлося духового та політичного генія, який безболізно та рішуче розв'язував би всі питання, чи який владно керував би стерном Української Революції.

Все, що велике, все, що переломове відбувається тоді на Україні, має здебільшого характер збірної творчості та зусиль кращої частини українства. Може це було в дусі Української Революції й являло нерозлучну прикмету її глибини, але це рівночасно було ознакою її організаційної слабості та малої відпорної сили. Україна затрачує багато енергії у віднайденні себе, на визначення духових основ для свого суспільно-політичного кредо та стратегічної лінії розв'язки основних питань свого geopolітичного простору.

Серед десятків тодішніх військових та політичних діячів Симон Петлюра був тією людиною, яка своїм способом думання, своїм підходом до основних питань українського революційного процесу, найбільше відзеркалювала те, до чого своєю внутрішньою силою прямувала Українська Революція. Він своєю діяльністю — свідомо, чи підсвідомо — віддавав першорядне значення тим питанням, які ставали центральними в Українських Визвольних Змаганнях. І Українська Революція, кристалізуючись та зближаючися до розв'язки своїх основних питань, все більше в'язалася нерозлучно з особою Симона Петлюри, щоб винести його в третіму етапі українського державного будівництва державного корабля на Керівника корабля та Головного Отамана Українських Збройних Сил.

Уже сам перебіг дореволюційного життя Симона Петлюри, його особистий розвій, мали багато з того, що стало осереднім, що лягло в основу Української Революції. Як син нужденного візника із соняшної Полтави, мав він у собі розуміння для соціального, що, під впливом зустрічі з українським селом, оформилося політично не як пролетарський комплекс, а як рушійна сила для творчого знання визиску на селі та в місті. Будучи пов'язаним з українським робітництвом та селянством, він пройшов важкий шлях українського інтелігента-революціонера з полтавської бурси, по довгих скитаннях та підпільній праці, до вершин Української Держави. У його естві було те, що в протиставленні до московської революції, як пролетарсько-класової виробило українську — солідарним соціальним і політичним зрушенням українського робітництва, селянства та інтелігенції.

Духовна семінарія та навчання на вищих богословських курсах Симона Петлюри — це немов символ глибокої української моралі, відвічних українських чеснот, що одуховлюють українську людину. І під її впливом Українська Революція не була жорстокою, не була кривавою.

Симон Петлюра, вже до вибуху першої світової війни, пройшов важкий і тернистий шлях українського патріота.

Живучи серед матеріальних злиднів, бувши ввесь час пе-
реслідуваний за свої національні переконання, він прийшов
дуже скоро до зрозуміння того, що українські злидні пов'я-
зані не так із соціальним поневоленням, а що вся темнота
та горе випливають з національного поневолення. Зрозу-
міння цих справ визволило його від усякого штучного док-
тринерства та русофільства, що припиняли розмах Україн-
ської Революції.

Бувши своїм еством українським самостійником, Симон
Петлюра самим життям вирізьбується на свідомого собор-
ника. Він, сам син соняшної Полтавщини, перебуває довший
час у серці України Києві, на Кубані, повній ще свіжих ко-
зацьких традицій, у Львові, що став тоді пристановищем
для культурних та політичних працівників Наддніпрянщи-
ни. Це розкрило перед ним дійсність на всіх українських
землях, викристалізувало яскравого соборника, для якого
соборність не була фразою, а доскладовою частиною його
духових та політичних заложень.

Нарешті, Симон Петлюра наставленням, підходом до
всіх основних питань та до розв'язування їх, був революціо-
нером. Революціонером, у якого життя перемінилось на бо-
ротьбу за свої ідеали, що їх почав він обстоювати вже
з шкільної лави. Як революціонер, він горить самопосвятою
та жертвеністю для своєї Батьківщини, перекидає велике
полум'я на своє довкілля, запалое його та організує. Під-
пілля, тюрма, Революційна Українська Партія (РУП) стають
для пізнішого Голови Директорії Української Народньої
Республіки та Головного Отамана Українських Збройних
Сил великою школою, де людина вчиться розуміти та офор-
млювати життя. І Симон Петлюра прийшов до великих ре-
волюційних днів не з купою вивчених фраз, а з розумінням
того, що жоден суспільно-політичний ідеал не осягається
через закономірну логіку механічного матеріалізму, але
через рішучу акцію. Тому й Симон Петлюра висунувся на
чоло тих, які від перших хвилин вибуху революційних по-
дій стояли на становищі організації Української Армії, якої
він стає душою. Богнем своєї душі він запалює вояцькі маси,
своїм безпосереднім прикладом пориває їх за собою в вирі-
шальні хвилини. Небуденна відвага та хоробрість, що їх він
немов зачерпнув з козацьких традицій Кубані, висувають
Симона Петлюру на пост Голови Генерального Військового
Комітету, на чоло Військового Міністерства при Централь-
ній Раді, а за часів Директорії він стає Головним Отаманом.

Лінією прикмет та духових і політичних заложень Си-
мона Петлюри розгорталося українське національне від-

родження, непоборно прямуючи до виявлення, до самостійності, соборності Української Держави.

Чим же був тоді Євген Коновалець на тому першому етапі українського національного відроджування та Української Революції?

Він був тією людиною, яка у Визвольних Змаганнях 1917—1920 років допомогла вирішально винести деякі вартості Української Революції та закріпити їх.

Ще далеко до хвилини, коли Наддніпрянщина та Західно-Українські Землі були об'єднані в одну Соборну Українську Державу, ще коли кордони імперії в'їдалися в український організм, Євген Коновалець, син українського Заходу, стає з своїми Січовими Стрільцями на Наддніпрянщині на допомогу першому українському урядові — Українській Центральній Раді. Його військові частини, що стають соборницькими своїм вояцьким складом, являють собою символ та предтечу великого акту — IV-го Універсалу — проголошення Соборності. В ім'я тієї ж соборності та під впливом соборницького думання Січові Стрільці залишаються ввесь час на Наддніпрянщині, навіть тоді, коли близча Батьківщина, розбуджена воєнними подіями, опиняється перед обличчям нової окупації. Надхнений соборницькою ідеєю, Євген Коновалець іде на найтяжчий у своєму житті крок — розв'язання своїх частин в Чорторії, щоб не бути змушеним користуватися допомогою польського окупанта.

Січові Стрільці, під проводом Євгена Коновалця, обороняють у вирішальну хвилину серце Української Революції — Київ — і дають Симонові Петлюрі вирішальну допомогу тоді, коли українська революційна хвила стає перед небезпекою, що її буде повернуто в російське річище, коли Українська Держава стає перед небезпекою — стати складовою частиною нової московської імперії.

Поруч інших найкращих українських військових частин, Січове Стрілецтво стає кузнею, де відроджується українське лицарство, що в ньому, мов у соці, скупчуються прикмети українського героїзму та духових чеснот.

Так Євген Коновалець у перший період Українських Визвольних Змагань, хоч і не висунувся на якесь видне місце у відродженні Українській Державі, був, проте, людиною, яка через свої чини, без сумніву, відбивала познаки на інших. Відбивала та зв'язувалася нерозлучно з Симоном Петлюрою й Українською Революцією.

* * *

*

Большевицька «революція», за допомогою своєї брутальності і завдяки своїй підступній та облудній тактиці, діставши у спадщину велику частину державного апарату московської імперії, розбила Українську Державу. Вона перемогла Україну не правильністю своєї концепції, не здвигом творчих сил, а брутальним фізичним насильством та розпаленням найнижчих людських інстинктів. Але вартості, які Українська Революція в першому своему етапі виявила, залишилися незнищенні. Вони вросли глибоко в український народ, в український чорнозем, бо відповідали основним уявленням української людини про світ, його розв'їй, основні вартості та суспільно-політичний ідеал. А символом Української Революції залишилася народовладна Українська Держава та її Голова — Симон Петлюра.

І, орієнтуючись на Українську Державу та на Симона Петлюру, горіла ще довго Україна пожежами повстань та підпольної боротьби проти большевицьких окупантів. Ще довго говорив залижно мовою Холобний Яр і українські села перемінялися в партизанські загони, щоб обороняти себе перед грабунками. Мов повінь весною, шуміло українське підпілля, що скупчувало всі противбольшевицькі сили.

Хоч большевикам і пощастило знов розбити чи розкласти українських партизан, хоч і пощастило послабити різними підступами українське підпілля, та український революційний процес розгортається нестримно далі, перекидуючись на всі галузі національного життя. Він шириться в роки т.зв. українізації на культурний фронт, щоб оформити українські революційні ідеали за допомогою української літератури та мистецтва. І тоді Москва, коли бій між Москвою і Києвом розгортається на ввесь фронт, відчуває себе переможеною і безсилою та хапається за останній засіб — фізичне знищення Того, хто був символом духової та державно-політичної суверенності України — Симона Петлюри.

На вулиці Парижу гине Симон Петлюра, підступно вбитий у великому змаганні двох народів, у великому суперництві двох концепцій життя.

Вбито символ українських ідеалів, але бурхливі хвилі двох революцій зударялися далі. Мінялися тільки форми організації сил, мінялися люди, але суть боротьби залишилась та сама. Приходили різні люди на різні відтинки. Прийшов і на пост нового, живого символу та організатора процесів і боротьби — Євген Коновалець. Його прихід на пост Головного Отамана Української Революції не відбувся за допомогою якогось формального акту і не випадково. Він

органічно виростав до висоти Керівника національної боротьби.

Позначивши себе на першому етапі Української Революції, давши в ній своє кредо, Євген Коновалець безпосередньо по програмних Визвольних Змаганнях 1917—1920 років приступає до рішучих кроків діяльності. Він підсичує український революційний процес підпільною діяльністю військово-революційних груп, а захитане соборництво скріпляє соборністю дій Української Військової Організації (УВО).

Розуміючи небезпеку, що Українська Революція за обставин, коли окупанти опановують ключеві пункти українського терену, може бути розбита фізичним ударом у чоло, Євген Коновалець організує українські сили в найглибшому підпіллі. Враховуючи всі небезпеки та потреби визвольної боротьби, він застосовує всю методику та техніку підпільної роботи. Він застосовує нові методи концентрації та господарення підпільними силами Української Революції.

Нова методика та нові форми боротьби, які випливали вже з самих обставин та змінених умов боротьби, стають ще й досі для деяких наших могіканів підставою для твердження, що Євген Коновалець пориває з традиціями Української Революції 1917—1920 років.

Це твердження має деяку основу, але не в тому напрямі, як це хотіли б бачити явні та приховані вороги Євгена Коновальця. Командант Корпусу Січових Стрільців, а згодом Командант УВО та Провідник ОУН, відкинув те, що в нових обставинах відкинути мусів і що з рації самого революційного процесу відкинути було конче потрібно. Він сцементовує свої нові формациї вузлами залізної дисципліни, впроваджує в них систему рішучої та швидкої виконувальності і суveroї ієрархії. Він у своїй діяльності наголошує ще більше момент національний, враховуючи ворожі прагнення денационалізації, відзначає активно-боєве наставлення до життя, маючи на увазі необхідність викресання українських активних та творчих сил, і відкидає хворобливе партійництво двадцятих і тридцятих років — в ім'я вищого ідеалу та необхідності єдності під прапорами українських прогресивних ідей.

Але в праці та в організації, які здигає Євген Коновалець, лежала та сама чистота української ідеї, той внутрішній національний солідаризм, та сама ієрархія вартостей, яка була викресана героїчними діями українських людей 1917—1920 років, що їх очолив Симон Петлюра. Ім'я Євгена Коновальця не має нічого спільногого з механічно-терори-

стичною «революцією», яка в останні роки виявилася на українському ґрунті.

Вірність Євгена Коновальця законам Української Революції запевнила небувалий розмах революційній Організації Українських Націоналістів. Вона, опанувавши протягом кількох років увесь український Захід та більшу частину української еміграції, почала напередодні вибуху другої світової війни з усіх боків знову вдиратися на територію СССР, щоб сп'янілому від терору большевизмові виповісти нову боротьбу. Черговий раз наближався зудар двох світів на Сході Європи і двох концепцій побудови суспільно-політичного життя. І большевицька Москва черговий раз відповідає фізичним терором супроти організатора та символу Української Революції тридцятих років — Євгена Коновальця. Його тіло розриває пекельна бомба на вулиці Роттердаму.

Але й цього разу перечислився ворог. Вбито знов Євгена Коновальця, але не вбито ідеї. На пост Команданта основної ланки Української Революції прийшов найближчий співпрацівник Євгена Коновальця з часів Визвольних Змагань 1917—1920 років, Краєвий Командант Української Військової Організації (УВО) та Шеф Штабу Української Дієвої Армії Української Народної Республіки — Андрій Мельник. І він виростав під звуки тих самих мелодій українського життя, вихований у тих самих лицарських традиціях, тому в бурхливі роки відчув та зрозумів закони Української Революції.

М. ГОРОВИЙ

СИМОН ПЕТЛЮРА

Переломові епохи в житті народів позначені появою великих особистостей, завжди з рівночасним або дещо пізнішим здвигом широких народніх мас. Німецький Лютер, чеський Гус, і Жіжка з Тaborитами, англійський Кромвелл, французька Велика Революція з Вольтером як прологом і Наполеоном як епілого, Хмельницький і козаччина, Шевченко — все це епохи, переломові епохи в житті народів.

Наш національно-визвольний здвиг 1917 р. позначений також появою різних великих особистостей. Однаке цей визвольний здвиг всеціло получений і символізований одною з них: Симоном Петлюрою.

Як слово «Хмельниччина» найкраще визначує народній здвиг під кермою Хмеля і започатковану ним нову добу козаччини, а разом з тим української нації, так само і поняття «Петлюрівщина» найкраще визначує визвольний національно-державний здвиг українського народу 1917—1920 рр. і цілу зв'язану з ним переломову добу української нації.

Петлюра — це національний вождь, зв'язаний нерозривно з нашим збройним визвольним зривом — етапом національної революції. Він її еманація й він її виразник. Вийшовши з революційних низів, вибився він на перше місце. Як дитина революції є він уособлення революційної стихії і її вождь. Він вийшов з народу, і на ньому відбилися всі питомі властивості цієї доби української історії. І тому, щоб зрозуміти як слід цю велику постати, треба бачити її на тлі тодішніх подій і настроїв, думок і переконань.

Є зовсім певним, що без Петлюри революція розвивалася б зовсім інакше, прийняла б зовсім інший напрямок і спричинила б зовсім інші наслідки. Український народ цієї доби щойно збудився до свідомого, як дехто каже, історичного життя. Йому ще бракувало твердости і невмолямості в боротьбі, йому бракувало непохитної впевненості у виключну справедливість своєї справи і її остаточну та неминучу перемогу. Без провідної революційної верстви, що твердо зуміла б керувати ударною силою народу і формув-

вати його долю, а в палкості своїх почувань містила б все те, чим жив, чого бажав, що леліяв народ, що створила б революційну стратегію і тактику, вирослі з потреб і можливостей народу, що дала б систему, побудовану на традиції і відповідачу духові доби. Правда, були 'Тютюнник, легендарний Черник і Міхновський, були рішучі політики і гнучкі дипломати, але системи ще не було. Це були тільки розкинені кристали.

І аж на цьому тлі виразною стає постать Симона Петлюри, що в дану історичну добу свою величчю у великій мірі виповнив бракуюче.

Але не лише революційної системи в нас не було ще, а й не було теж дорожоказів і полум'яних маяків, що силою своєї імперативності і безкомпромісості не допускали б до шкідливих і небажаних загинів і заломань революційної боротьби.

Чи ж не відомо, що в українському революційному зриці, який логікою речей був звернений і мусів бути звернений проти Москви, як тюрми народів, проявлялися дуже сильні тенденції спрямувати його на промосковські рейки, а українську національну революцію влити в річище московської соціальній революції. «Культурно-освітна автономія України», «За землю і волю», «Хай живе російська демократія», «Мир без анексії і контрибуції», «Вся влада робітничо-селянським радам», «Хай живе міжнародний клясовий солідаризм» і десятки-десятки інших подібних гасел, накиданих із-зовні, а навіть породжуваних внутрі і розгорталих, відбивали ці тенденції.

І саме Симон Петлюра став у тій площині за бракуючі точки програми, за недостачі політичного світогляду революційно-визвольних концепцій. Він зірвав із залежності українства від Московії. Він сповнив нашу революцію протимосковським духом. Ніяка автономія в рамках московської держави, ніяка федерація під скіпетром московської метрополії, а тим більше ніяка московська «единая неделимая» держава, без огляду на пір'я, в яке вона в даний час прибирається, а тільки Самостійність України.

І той принцип, що його при кінці двадцятих років на Наддніпрянщині видвигнула українська національно-революційна інтелігенція на чолі з М. Хвильовим — «Геть від Росії», з великою силою і послідовністю далеко перед тим був заступлений Симоном Петлюрою. Москва — наш відвічний ворог, і ніякі вивіски, — білі, червоні, чи інші — нічого в тому не змінять. Бо доки в Росії живе дух «общеросійскости» і жадоба вдергати імперію, доти з ними нам не подорозі. Наші шляхи різні. Наше завдання розбити цю

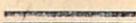
імперію. І так цю справу відчував і розумів Головний Отаман Симон Петлюра.

З тим наставленим боролися українські вояки в повстанчих і військових рядах на всіх просторах України на протязі довгих років, за те щербили свої мечі юні бійці під Крутами, за те ляг під Мотовилівкою Черник, за те гомоном розлягалися бої і в Києві, і під Києвом, на Волині і в Галичині проти армій Муравйова і Леніна, Денікіна і Врангеля, з арміями Польщі, як з білою, червоною чи чорною реакцією. У цій боротьбі освятився ідеал самостійності України, в ній закріпилася незгасаюча снага до всеукраїнської єдності.

На дорозі до самостійності переходить воююча нація різні етапи; насамперед прагнення свободи, видвигнені з народніх глибин, виливаються у стихійний вибух, щоб пройшовши його і осягнувши вищий ступінь історичного розвитку і самопізнання, перейти в сувору і струнку, організовану, пляново розгортану і доцільно керовану дію. Вождем стихійності української революції її перших кроків та перших подвигів є Головний Отаман Симон Петлюра, а її організованої доби і дальнього етапу — Євген Коновалець.

В листопаді 1918 р., в час повстання проти П. Скоропадського і його московських співробітників, яке в першу чергу видвигнули на своїх плечах і вирішили переможно Січові Стрільці під командою Є. Коновалця, поширенна була думка: Не було б Коновалця, не бути і Петлюрі! Мабуть не з меншим правом, маючи перед собою історичну перспективу, можна сьогодні сказати: Не було б Петлюри, не бути й Коновалцеві! З історичної боротьби, що на Наддніпрянщині прийняла назву «Петлюрівщини», як її органічний плід і досконаліший овоч виросла ОУН.

І в цей спосіб бачивши історію українського народу в найновіших часах, оцінюємо постати Головного Отамана Симона Петлюри як форматора історичної доби, в якій український народ основно і рішуче пірвав з підневільним сном, а став на шлях відбудови своеї держави. На цьому шляху Симон Петлюра — по довгій історичній перерві перший полум'яний дорогоvkaz.

Д. ПОЛТАВСЬКИЙ

ВОЯК, РЕВОЛЮЦІОНЕР ЧИ ПОЛІТИК?

Чим був, власне, з природи і покликання полк. Армії УНР, Командант УВО, Голова Проводу ОУН — Євген Коновалець? Бачимо, що в своїй діяльності був він і вояком, і революціонером, і політиком. Але де лежала точка тяжкості його духової особи, на першому, на другому чи на третьому?

Покійний Полковник нераз висловлювався, що уважає себе насамперед тактиком. І справді він умів майстерно маневрувати, оминати підводні скелі, знати, коли треба недо-чuti i примкнути око. Тим способом рятував він багато справ, легко виходив з трудних ситуацій, обеззброював противника чи вибивав йому ґрунт з-під ніг. А до подібних вправ кожна політична аrena, особливо підпілля, дає велике поле попису.

Але більше того. Покійник був також добрым стратегом, і то політичним стратегом. Він чи не перший збегнув, що в визвольній акції на дальшу мету важливо зберегти духову боездатність нації, не складати зброї, продовжувати боротьбу всякими можливими способами. Звідси ідея УВО, що мала тримати націю в стані боевого поготівля.

Безперечно, Євген Коновалець не був ніяким терористом. Але він бачив, що бомба і революціонер — то єдина реальна зброя, на яку могли здобутись українці під чужинською займанчиною. Ціла вага боової акції полягала не в числі забитих комісарів чи навіть міністрів, лише в тому психологічному ефекті, який викликають виступи у своїх, сторонніх і ворогів. Отож боева акція була свого роду політичним засобом.

Не був Полковник і природженим революціонером, як то бувають люди з природи, з покликання, з темпераменту, типу Маціні, Кошути. Значно більше революційного запалу мали такі його співробітники, як Сеник, що був свого роду романтиком революції, або Сціборський, який був теоретиком революційної акції та жив нею. Що ж до Полковника,

то він ставився до бойового чину з розмислом, як практик, що зумів заграти не на одній струні.

Євген Коновалець розумів, що живемо в добу революційну, в часи глибоких переворотів і перебудов, як також живемо в епоху націоналізму. Він приложив усіх старань, щоб оформився остаточно український націоналізм.

Євген Коновалець інтуїтивно відчув, що лише націоналістична ідея може протиставитись таким універсальним і згубним віруванням, як комунізм, і протидіяти іншим теоріям, що зміряють до духового поневолення українців. І лише вона в стані здигнути Українську націю на шляху до державності. А щоб та ідея була динамічною, сильною й раптово діючою, повинна вона бути революційною, надхненою духом героїзму, жертвенности. Лише подібна ідея, виплекана на історичних традиціях, може дати нації внутрішню спаяність.

Розвій подій вповні виправдав передбачення Євгена Коновалця, і нині український націоналізм є великим моральним, політичним чинником, діючим серед українців.

Український націоналізм не міг не бути революційним, бо вилонився в добу глибокого перелому, що його переживає Україна і вся Європа. В таку добу сполягати на еволюційні процеси не доводиться. Бож хто не здобудеться на волеву натугу, на чин, той неминуче опиниться під колесами історії. А тимпаче українці повинні мати відвагу й уміння здобувати, а не лише приймати. Бож після століть нодержавності нація наново має творити своє життя, але на самперед мусить вона струситися від залишків поневолення та чужинної дійсности. Це має творити зміст національної революції.

Але годі мислити революційний чин категоріями недавно минулого. Форми всякого практичного чину залежать від зовнішніх обставин, і в умовинах польської займанщини Городок Ягайлонський мав свою рацію. Революційне наставлення є насамперед внутрішньою поставою супроти дійсності і є воно вислідом розгонової сили та снаги осіб чи суспільств. Однак коли в парі з ним не іде політичний змісл, революційність стає ферментом анархії і розкладу.

Так розумів речі Євген Коновалець, коли через УВО та ОУН підготовляв українську національну революцію. Тож, як бачимо, в своїй чинності чи то команданта боєвої організації, чи то голови політичної групи, політичні моменти все були в нього на першому пляні. Тому власне ми гадаємо, що центр ваги цієї історичної особи треба шукати в площині політичній.

С. МІЛЬКОВИЧ

ОСТАННІ ДНІ...

Останніми місяцями перед Роттердамською трагедією доводилось мені бачити Полковника завжди, коли приїздив він, після довшої відсутності, до своїх рідних. Дружина Ольга і син Юрко нетерпляче чекали свого дорогого гостя. І справді. Полковник завжди був зайнятий поїздками в організаційних справах поза місце побуту своєї рідні. Приїздив на короткий час, несподівано, щоб знову несподівано виїхати. І так безперервно. Пульсувало в ньому живе, невгамовне життя, що не знало й не хотіло знати передишкі, застою.

В родинному колі спочивав він в атмосфері розмов, переказуючи свої враження, спостереження, переживання. Дуже часто раннім-ранком ішов на прохід — за місто, в парк, у гай чи в лісок, у погоду чи в негоду, — байдуже —, щоб на самоті роздумувати про свої потягнення в минулому та плянувати собі завдання на найближчу свою подорож.

Не знаходив спокою, хоч як його нераз прагнув. Думки гналися роями і снували нитки плянів для праці і боротьби.

І якраз за кілька місяців перед 23. травня Полковник був на вершині своєї праці й виглядів та надій на успіх. Вірив у свій успіх, вірив, що за його проводом націоналістичний рух і ввесь український народ разом поставить величну будівлю — Храм Визволеної України. Ця певність проявлялася в кожному його вислові, жесті і слові. Йому везло. Все складалось якнайкраще. І думки його линули ген туди за Збруч, перетинали колючі дроти кордону, валили китайські мури СССР і продирались у просторі степі, в соняшну Україну... А Вона, здавалось, чекала свого Героя, манила його своєю недосяжністю і простягала руки, благаючи порятунку, захисту... А він ішов. Творчо, без затримки, ентузіастично. Ні, він мчав назустріч своїй великій жертві, спрагнений віддати все, що людині найдорожче на цьому світі.

В його оточенні відчувалось атмосферу насищеності, і тремтливо чекали ми всі, його найближчі, чогось надзвичайного.

— «Ще місяць, два, три, а найбільше — рік, а ми вже близько нашої мети. Нема часу на передишку. Події дозривають, і треба нам бути до них готовими. За всяку ціну, бо в історії бувають лише один раз хвилини з завдатками на перемогу. А така хвилина недалеко...»

Так говорив він на наші запити або прохання, щоб себе беріг. Він відчував великий час. Його час. Тому поспішав. Їздив, організував, плянував, реалізував і негайно зміняв, коли помічав застій. Це був гравець великого стилю. Грав, радіючи великою складністю політичної шахівниці. Щодня, без огляду на зайняття, був у курсі найновіших позаштункових політичних новин і розгривок. Тому мав часті побачення з чужинецькими журналістами, політиками і державними мужами. А вони, хоч Полковник не мав ще своєї Держави, трактували його нарівні з собою та подивляли його мистецьку гру і боротьбу. Для них Полковник був втіленням неспокійного Духа України, що, ув'язнений ворогами, рветься на волю, на вершини свого призначення. І коли один із співробітників запитав Полковника, в чому він найдужчим почувається, відповів:

— «У тактиці політичної стратегії!»

Це був природжений тактик. Він умів ставити людей на відповідні позиції й давати їм завдання, співміrnі до їхніх спроможностей. Він радів, коли люди росли, радів, коли ми, молоді, мали успіхи й досягнення. Тішився, як юнак, палав жадобою йти далі, забуваючи нераз про небезпеку, що чайлась за його таки плечима. Горів успіхами і працею. Сам підбирав чергування різних ділянок праці, студіював, практикував їх, удосконалюючи себе і тактику завдань.

А події розвивались, поступали семимилевими кроками. Міжнародня ситуація ускладнялася. Тут і там виринали проблеми, політичний світ хотів вирівняння, порахунків. Тому Полковник поспішав. Навіть дуже. Ударно підготовляв Організацію до завдань і боротьби за Державу. Шукав людей, знаходив, добирає, висилав їх то в Край, то закордон, провіряв, і мчав, як вихор, на крилах своєї задушевної мрії, яка мала за короткий час стати дійсністю. Українська Держава! Здобуття її і вдержання, закріплення і розбудова. Тому безжалісно запрягав усіх нас до праці. Вимагав творчого вкладу, видайності, успіхів і консеквентності та стилю.

Але часом захмарювалось на його політичному горизонті. Зразу кидався на місце, де бачив якусь люку, слабість чи потребу його особистої присутності й рішення.

І так прийшли проблеми СУЗ. На ЗУЗ ішла правильна дія. Національна свідомість широких українських мас та легкість контакту з західним світом робили нашу боротьбу ефективною і давали запоруку на світле майбутнє... Його душа не заспокоювалась, дрижала на згадку про евентуальну політичну порожнечу на СУЗ, де шалів терор. Кожну спробу націоналістичної роботи большевики в зародку ліквідували. Полковник Коновалець не жахається труднощів. Іде на пробій. Безпосередньо в свої руки бере реферат східних справ. Налагоджує його. Певний за реалізацію тих справ. Тому робить усе можливе. Сам іде на зустріч із... Валюхом. Пекельна машина жде жертви. Годинник теж чекає вибуху. Полковник іде на станцію, поспішає до виїзду на побачення з організаційною людиною. Він щасливий, що в нього пакет з особливими відомостями...

А подорозі? —

Вибух!

Полковник упав на стійці.

На фронті, задивлений у величну Україну!

ГЕРОЄВІ ВСЕЖЕРТВИ

I.

Коли пок. Вождь був ще гімназійним учнем, він, підготовлючи до матури домашню лектиру, читав залишки — Ібсена. — «Мене — говорив він мені одного разу — цікавила в того поета глибока проблематика його творів, і подобався мені його гострий критицизм. Правда — я не розумів усেціло нпр. Ібсенового Бранда. Але невмолямим «я мушу» чудного доктринера давало мені багато до думання. І я іноді довгими годинами сидів над тією драмою, щоб порозуміти всю суть загадкової постаті». І воно ніби коментар до тих слів Покійника, коли проф. Іван Боберський, той самий його учитель, який нашому молоденцю матуристові давав читати твори великого драматурга Норвегії, сказав в одній розмові так: «Так, Свген Коновалець — це один з моїх найкращих учнів, Він багато читав і дуже серйозно підходив до кожної, завданої йому мною лектури. Пригадую собі теж, що це той між моїми абітурієнтами, який прочитав Ібсена всього і здав мені зі своєї лектури звіт, гідний уваги».

Дійсно: яка помітна, яка гідна уваги та життеписна подробиця! Особливо ж, коли дивитися на неї сьогодні, з перспективи роковин трагедії в Роттердамі.

Бо чи не вона та її герой — Ібсенівською драмою, написаною в нас самим життям?

Ви дивіться лише на цілість туземного шляху полк. Євгена Коновалця, на сорок вісім років, — народж. 1891 р. — що їх прожити було йому присуджено. Скрізь тут вразить вас водно повторюваним гаслом оте невмолямим фаталистичною конечністю «мушу» сильної волі людини, що такою чудною тайною захоплювало його молодечу уяву при лектурі Ібсенового твору. Гімназійним учнем він упродовж кожного — і найкоротшого — побуту в рідному селі Зашківі, де його батько був народнім учителем, почуваває небайдужу потребу працювати по своїй змозі для освідомлення селян. Правда — учневі п'ятої гімназійної кляси ще не так

то легко підібрати тему до просвітнього реферату для пристої аудиторії. І не легко йому зважитися виступити прилюдно промовцем та взяти на себе відповідальність за властивані сходини на випадок, якби з ворожої сторони трапилася з цього приводу яка зачіпка. А можливість такої зачіпки в галицькім, та ще до того підльвівськім українськім селі була в добі на переломі XIX. ст. — особливо з московофільського боку — актуальна майже кожночасно. Але щож? Наш зашківський юначок почуває в собі вже дуже рано непримирний зов внутрішнього мусу, якого суть так знаменно висловлена словами Ібсенівського героя:

«Тобі простять, як сил tobі не стане,
Ta nі, як ти не зважився на чин».

Просто: гімназист Коновалець уже в роках перед матурою не знає молодечої безжурності, притаманної його вікові. Ви навіть у тонких рисах його юнацького обличчя могли побачити лінію тієї суворости, яка опісля, в часах, коли він у Білій Церкві організував своїх Січових Стрільців суворим ладом Кромвелевої «святої армії», підкresлювала в нього слово наказу жестом незрушної, іноді хмарно вдумчivoї поваги. Всі ж організаційні почини його рідного Зашкова, починаючи від перших сходин з рефератом, а кінчаючи заснуванням домівки читальні та місцевого «Сокола», були зв'язані зі співпрацею молодого гімназиста. Співпрацею спершу більш пропагандивного характеру — «в колі моїх знайомих» — як оповідав сам, — «а далі і доволі рано, в рамках самостійної активності». А де ж розваги молодості — спітаете? Невже їх для ібсенівської людини, ще поки вона тільки юнаком, немає? Але як воно тому юнакові турбуватися розвагами його віку, коли йому вже тоді вкарбувались глибоко в душу віщі слова великого поета про мус чину і пожертви?

Тобі простять, як сил tobі не стане,
Ta nі, як ти не зважився всеціло!

І потоплений отак у підсвідомі голоси своєї молодої душі, наш юнак, може не раз після прогомонілого свята читальні чи «Сокола» мріє десь на самоті, мов колись Орлеанська дівчина в її тихому Дом-Ремі, дивними мріями і замислами. І може почуває, що шлях його майбутнього поведе з рідного Зашкова далеко-далеко в чужий, широкий, суворий світ ...

Суворий, ворожий, непереможний світ!

Ворожість цього світу, поза межами рідного Зашкова, до укоханої нашим юнаком української батьківщини пізнає він наглядно впродовж найближчого етапу свого життя, а саме як слухач прав в університеті у Львові (1910—1914). Коновалець стежить тут уважно за розвитком боротьби українського громадянства за український університет. Він належить до активної частини українського студентства, яка тоді зі зброєю в руках змагається за своє право з фалангами польських бойовок, нацькованими на неї ляцькими ватажками в роді Хлямтачів та Гломбінських. Він бачить трупа Адама Коцка і є між тими, що ім горде число та ім'я 101. Він стає перед польським трибуналом у процесі проти тієї непримирної сотки молодих українських борців за право народу, для яких гасло: «Боронім українськості університету у Львові!» стало невідклічним законом. І працює він як один з представників українського студентства в Комітеті Н. Д. П. під проводом през. Костя Левицького та водно в тісному зв'язку з рідним селом, звідки щонеділі виїжджає за його організаційним пляном до 70 референтів на дооколишні села. Але хоч і як дуже обмежена його праця в тому часі на галицьке середовище, то проте Євген Коновалець уже тоді не тратить з очей загальноукраїнського овиду, ідеї соборництва українських земель та українського народу. Та ж частина студентства, з якою він працює, вдержує щораз живіші та тривкіші зносини з придніпрянськими емігрантами, що після російської революції в 1905 р. живуть у Львові. І отак ідея соборності у співпраці з великоукраїнськими інтелігентами стає де-далі фундаментальною базою національної роботи свідомих та вибраних одиниць. Це ж той час своєрідного другого відродження Західної України, що таким жагучим відгуком відбився в акті з дня 12. IV. 1908 р. та у Франковім гімні:

Не пора, не пора . . . !

Так: Друге відродження! Відродження, заграва якого проблискує і поза межами Галицької Волости.

Оце між іншими праця проф. Боберського і його штабу внесла нового духа в наших гімназіях у шкільку науку та увінчалася помітними успіхами, особливо в ділянці спорту і руханки як засобів національного виховання, творячи при тім тверду, але спасенну школу організаційної, громадської роботи. Не без впливу на обнову нашого життя в добі перед

першого світовою війною була теж діяльність пок. Митрополита Шептицького, в першу чергу завдяки твореням ним гуманітарним установам, з якими зв'язувався значний розвиток господарського життя, посилюваного численною сіткою краєвих кооператив. І так само зазначується в Галичині щораз кращий розвій нашої західно-української преси, щораз свідоміше вживаної як засоби національної пропаганди, а засяг її праці обхоплював дедалі й українські середовища за кордоном, особливо ж Відень. Тут західно-українські публіцисти, як ось Роман Сембраторович та Володимир Кушнір, працювали в тіснім зв'язку з тодішньою нашою парляментарною репрезентацією, зокрема ж із такими її членами, як посли д-р Кость Левицький, Василь Яворський, Станислав Дністрянський та Кирило Трильовський. І це їх ділом був український журнал в німецькій мові, — спершу «Х-Штрасен», а далі «Рутеніше (аж опісля: Україніше) Ревю», який зразу став успішним органом нашої закордонної пропаганди. Передовсім улаштована тоді в тім журналі анкета європейських світочів науки, літератури й мистецтва у справі заборони української мови і писаного слова в Росії 1876 р. — це, поруч виданої нашим журналом антології німецьких перекладів з Шевченка (1914), два найбільш пропам'ятні його почини, бо власне вони причинилися чимало до актуалізування української справи саме перед великою війною на арені широкого світу.

Словом: Історичний овид, на тлі якого майбутньому Вождеві об'єднаної соборною ідеєю української революції доводиться виступити вперше, позначений чітко проблисками нових змагань нації за приналежне її місце в колі вольних і державних народів.

Правда, — попри всі ті обновлюючі зусилля і змагання, — повної і всецілої обнови, повного і всецілого відродження духовості українського народу шляхом заповітів Мазепи й Шевченка в епоху молодого Коновальця ще не бачимо... Українська парляментарна репрезентація ось ані в Думі царя Миколи II., ані в австрійській Державній Раді не зуміла боротися за право рідного народу з неуступчиюстю справжніх революціонерів. Ось так напр., як це робили у віденському парляменті чехи, а при самім кінці на віть і ультра-льояльні поляки. Українська інтелігенція по той бік Збруча саме з вибухом війни не вагається зазначити на сторінках журналу «Українская Жизнь» своєї лояльності до царя Миколи і його уряду. На I. Всеукраїнському З'їзді у Львові 1912 р., отже на два роки перед вибухом війни, Дмитро Донцов, довівші блохнерівсько-гегелівськи-

ми аргументами неважність догм нашої релігії, заявився за усуненням її зі школи, а З'їзд відповідні резолюції прийняв, очевидно, одноголосно. — В українській літературі цілість творчої духовості нез'ясована і хитка. Це ж тоді період галицької «Молодої Музи» з її кволим ліризмом не лищ у ліриці, але й у прозі і драмі. Ліризмом, що велить навіть таким гарним талантам, ак напр. Василь Пачовський, потопати в ущерб хворобливо перечулених настроях десператно-глумливо-цинічного характеру. Так, що цей безпросвітній суб'єктивізм почувань руйнує Пачовському навіть свідомо геройчні концепції в його історичних драмах, а опісля в епічній спробі «Марко Проклятий».

А придніпрянські поети і письменники, опинившись з вибухом війни на еміграції, не виявляють тут помітнішого розмаху творчости. Навпаки — дехто з них стає подекуди духововою жертвою небезпечної своїми приманами чужини.

А все те, враз з історичними пороками в духовості українського громадянства, стає неабияким камінням на шляху грядучої української революції, на шляху нової боротьби України за визволення. Одчайдушної, відкупної боротьби нації за гріхи Переяслава і Полтави та Грушевсько-Винницьківських промахів.

О, молодий зашківський організаторе, який же преважний той визвольний подвиг, що на тебе, на всежертув твоїх сил, чекає!

III.

Тихо — сумовито схиляються дві берези над самотньою могилою в Роттердамі... І наче перешіптаються ледве чутним пошумом своїх листків про подвиг та про всежертув овіянного ними на вічний сон Вождя України — Євгена Коновальця...

«Перактум ест...»

Прогомоніла вже давно перша, велика й невмолимо жорстока світова війна. І була вже після неї друга, ще більш невмолима своєю жорстокістю і всеруйнуючим шаліттям. Та проте пам'ять про Вождя, що його злочинна рука поклала у передвчасну могилу нелюдсько пошматованим трупом на чужій землі — живуча і животворна сьогодні ще завжди з силою того, всежертуво благословленного життя, що не вмирає для людей і для світу ніколи...

Плакала за ним і плаче вся Україна, як за Морозенком, як за Нечаем, як за розстріляним ворогами Богуном.

І свята їй його могила, так само самотньо смуткуюча в далечі широкого, суворого, ворожого світу, як і невідома могила Мазепи, Орлика, чи Кальнишевського на далекій півночі... Ale може в роковинну ніч Мотовилівки прилітають з України духи впавших воїнів з рядів його війська, армії Січових Стрільців полковника Євгена Коновальця, зброе-творця з Білої Церкви і їх незрушного Вождя. Прилітають на його могилу і під тихі пошуми вартуючих берез свою тулу невимовну споминами розважають...

Чи так, душі святі, Герої незабуті? Чи споминами не-вмирущими споминаєте його?...

Згадуєте славний бій на горі Маківці, де він молодим хорунжим цісарської армії в московський полон попав, а опісля у Царицині, в таборі полонених, як організатор українських частин трудився і з них, ураз з Романом Сушком в Дубівці, перші ряди Української Армії створив? Тямите ще, як ті перші вояки Коновальця співали: «Нам поможе святий Юр і Пречиста Мати...», зворушуючи вразливу душу свого організатора до сліз? Бо це в нього, в того залізного командира Коновальця було таке чудне й одноразове: залізна воля і серце, чутке на найтоншу красу, на все, що гарне і зворушиливе. А далі Київ і Біла Церква, Організація і створення еліти армії — Коновальцевих Стрільців, що їх вороги боялися, мов шайтанів боєвища, а свої називали «святыми людьми»?... Де, коли в історії народів була така одноразова суттю свого геройства армія, як вояцтво, створене волею і наказами полк. Коновальця? «Круглобоби» Кромвелла? Вони, правда, не покидали читати Святого Письма, але в католицькій Ірландії вони проливали кров вірного своєму віровизнанню населення — гірші бісурменів. Шведи Густава Адольфа, чи Карла XII.?

Вони, правда, молилися за прикладом свого короля, але в боротьбі вони пощади для противника не знали ніколи. А воїни Коновальця визволювали людей скрізь, куди приходили, і тільки для катів свободи не знали пощади ніякої. Це була ніби армія Христа. Чи так, святі подвижники?

А ще далі? Від 1918 р. до 1921 р.? Яка ж тут суміш зваги, хоробрости і несхитності останніх одчайдушних зусиль! Дійсно: як усеціло намагався колишній читач Ібсена відповісти Брандовій заповіді творчого чину!

А творець бригад УВО, рядів ОУН та українських «легіонів смерті» в боротьбі проти польських пацифікантів?

Це для здеправованої передвоєнним ліризмом, хиткої, м'якої та непевної української душі просто страшний своїм

динамізмом крутіж змагань, поривів і кривавих пожертв... Пожертв, водно потрібних необхідно і водно киданих на боєвища нерівної, жорстокої, безпощадної боротьби в ім'я найвищого наказу, найвищого ідеалу — Батьківщини. Отут наш колишній зашківський мрійник може колись і сам здригнувся душою перед кривавими гекатомбами тих жертв, що падали з його наказу в послідовності непримирної боротьби з ворожими пацифікантаами. Але хто з нас знає всі глибини душі вождів, на плечах яких лежить відповідальність за долю поневоленого народу? Хіба збагнули ми з цього погляду душі наших Хмельницьких, Дорошенків і Мазеп? Скрізь тут просто й нахабно насуваються Бісмаркові слова про те, що в людей, одержимих високою ідеєю, високим званням, не може бути мови про щастя в буденному значенні цього слова, що їх щастя виключно у здійснюванні того, що вони вважають своєю повинністю.

Чи так, святі тіні, Герої Всежертовені?

Тихо, тихенько хилиються білі берези над далекою могилою замученого Вождя і, ніби неземним цілунком, навіяним з небес України, торкаються її холодних гранітів...

„Перактум ест...»

СИМОН ПЕТЛЮРА

(Вибір зі статей, промов, листів С. Петлюри)

«В українську державність ми віруємо, українську державність ми ісповідуємо, в її неминучості ми переконані. Для нас вона є до певної міри живою реальністю, бо ідею її ми носимо в серці, бо її духом, потребами овіяні все життя. Ще не затих гуркіт „рідних гармат” недавньої боротьби за нашу державність, ще не засохла свята кров, пролита мучениками й лицарями її, ще не розвівся той дух боротьби, що піднімав вірних синів нації на велике діло й поведе ще знову їх за собою, щоб допровадити до кінця розпочатий віками національний чин.

Дух цієї боротьби овіває націю і нас, частину її, що пе-ребуває на чужині та згідно з законами розподілу національних сил працює в органічній єдності з нею для звільнення отчизни.

Ми занадто живо відчуваємо цей дух боротьби, щоб пereйти до порядку дня над засобами найдоцільнішими для успішного її закінчення; ми занадто шануємо ціну крові, яку пролили наші незабутні і яка без перестанку до наших днів ллеться на Україні, щоб не схилилися перед їхніми могилами й не додержали тих заповітів, що їх вони перед своєю смертю або фактом самої смерти — найбільшої жертви для отчизни — переказали нам.» («Тризуб», ч. 1).

«Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю. Нашої так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною. Кров закінчує глибокі процеси національних емоцій, усвідомлень, організаційної праці, ідеологічної творчості, всього того, що нація свідомо і іраціонально використовує для ствердження свого права на державне життя. Кров, пролита для цієї величної мети, не засихає. Тепло її все теплим буде в душі нації, все відограватиме ролю непокоючого, тривожного ферменту, що нагадує про нескінчене і кличе на продовження розпочатого... Хай же в цей день ми глибше, як коли, відчуваємо велику вагу передсмертних заповітів лицарів.» (Тризуб», ч. 15).

«Коли ідеал наш ще не досягнено, то це ще не означає неможливості його досягнення. Ясно ж, що акт 22. січня 1918 р. постав ні з чого іншого, як з бажання нації воскресити традиції минулого нашого життя й волі однині жити самостійно. Коли ж наші традиції в минулому перервалися Переяславським трактатом, так вони знаходили свое, хоч часове, воскресення в часи Дорошенка, в часи Мазепи і нарешті ясно знов постали вже в наші часи. А разом з цим воскресенням — колосальні процеси „віднайдення себе”, поставлення себе, так би мовити, на певне місце в „часі і просторі”, розвинення всіх галузів нашого власного політичного й духовного життя — розпочалися, і свідком цих процесів не тільки ми, але й Європа.» («Тризуб», ч. 4).

«Національний геній, пригнічений в своєму виявленні на протязі віків низкою несприятливих географічних і міжнародних обставин, він все ж склонив у собі величезні творчі можливості, перед якими безсилими показали себе зовнішні сили чужого насильства. Нація, що має в собі ці можливості, не може не здійснити свого ідеалу державного і не може не виконати своєї історичної ролі для людства. Вірячи в її сили, відчуваючи їх в собі, ми з певністю і на майбутнє її дивимося. Україна як Самостійна Держава стане реальністю як в житті народу нашого, так і перед широким світом.

І сьогодні вона могла б уже бути тим, чим неминуче буде завтра, коли б творчі державні змагання її народу „вчора” не були затримані в своєму закінченні насильством історичного ворога та збіgom несприяючих міжнародних обставин.» («Тризуб», ч. 1).

«Логіка розвитку національного руху на Україні веде до повторення військових подій 1918—1920 рр. Ми хотіли б, щоб неминучість їх була засвоена кругами громадянства, як і той факт, що цей конфлікт матиме місце незалежно від форми влади в Росії. Всі вони для нас мають однакову вагу, бо однаково не миряться з існуванням державної незалежності України і однаково будуть боротися проти неї і з нею, як політичними, так і мілітарними засобами. Між царською Росією і сучасною комуністичною для нас немає різниці, бо обидві вони уявляють собою тільки різні форми московської деспотії та імперіалізму. Ідеал державності української не може бути втиснутий у вузькі межі федерації, конфедерації, тим більше автономії, ні з Росією, ні з ким би то не було.» («Тризуб», ч. 1).

«Загальнонаціональній політиці українського народу часткові інтереси окремих його земель та областей повинні бути підпорядковані, а на боротьбу з московською небезпекою треба звернути головну і виключну увагу. Шлях до української держави стелиться через Київ, а перші цеглини будівлі теж закладаються на Київських горах. Ця основна лінія національної політики й оцей основний постулат національно-державної програми не повинні ні заплутуватися, ні ускладнятися локальними інтересами, бо останні мають значення другорядне і можуть бути полагоджені тільки тоді, коли в столиці України сидітиме свій національний уряд.» («Трибуна України», кн. III, 10—11).

«Сучасне панування московського большевизму на Україні — це тяжка життєва й політична школа для українського народу. В неволі гіркій він ще більше полюбив свободу, в національнім нещасті він згадує минуле, коли хоч короткий час був у своїй хаті хазяїном. Ще тяжить „мертва рука” московського большевизму над нашою країною... Ale сили нації ще не вмерли, енергія народня все дільше і більше виригається з-під комуністичної кормиги. І, головне, зростає політична активність серед українського селянства, робітництва та інтелігенції. Перед революцією ми були лише етнографічним матеріалом, а тепер, після революції і кривавих років збройної боротьби за свою вольність і державність, Україна як нація — як нація, яка знає, чого вона хоче й куди її іти, — є фактом безперечним навіть для наших ворогів.» («Тризуб», ч. 3).

«Там, на Сході, відбуваються великі процеси — процеси визволення поневолених народів і боротьби їх за відбудування своїх держав, і серед цих народів, які знають уже, куди їм іти, безперечно перше місце належить Україні з її численним населенням, з її багатою землею, з її хлібом, цукром, залізом, вугіллям, морем...»

В урочистих актах законодатників, в війні за волю і повстаннях міцно виявив наш народ свою волю непохитну жити незалежним державним життям. Боротьба за це нашого народу не припиняється і не припиниться. Нехай вона буде довга і вперта, нехай вона бере нові і нові жертви, але Україна незалежна, — хоче, чи не хоче того Европа, — таки буде.» («Тризуб», ч. 9.)

«Постулят державної незалежності України як „кондіцію сінє ква нон“ стабілізації повинен бути висунутий як один з центральних пунктів загальної європейської політики в справі встановлення рівноваги в Європі.» («Тризуб», ч. 5).

«Коли б справді дійшло до якихось великих політично-військових пертурбацій, то різні інтереси вимагали б од українських організованих сил, од Української Нації, щоб вона виразно стала проти московсько-комуністичного бльоку з його комуністичними чи некомуністичними спільнотами і в рядах коаліції, що буде боротися з цим бльоком... Ясна виразність у цій справі не тільки не пошкодить, але, навпаки, буде позитивним придбанням реальної політики нашої національної програми, поскільки ця програма повинна мати ясні лінії в обсязі т.зв. „міжнародної орієнтації”.» («Трибуна України», ч. 2—4).

«Розважлива оцінка географічного положення України і стратегічної оборони кордонів її висовує перед українською політикою завдання шукати опертя на системі політичних зв'язків з тими державами, що мають певні інтереси на Чорному морі або в басейні його.» («Табор», I, ст. 57).

«Закордонні політики та державні мужі ставляли під знак запитання гармонію і однодумність у змаганнях Уряду і народу о суверенністі нашої Республіки і, висловлюючи часто сумніви, чи така однодушність існує або така єдність змагань буде завершена в спосіб об'єктивний та задовільняючий громадську опінію Європи та Америки, — я вважав би необхідною якнайбільшу акцію з боку пп. Послів та Голов Місій в тому напрямку, щоб сумніви ці збити, а упередження ті, які так завзято підтримуються ворогами нашими в тій справі, невтраплювати.

Потрібно при дотичній акції в тій справі не тільки спиратись на великі державні акти з дотеперішньої боротьби за незалежність нашої Республіки, які видані були Центральною Радою, Трудовим Конгресом, Директорією і в яких воля народу ясно і недвозначно виявляла себе щодо нашої незалежності, але й на численні жертви людські, які сам народ приніс на олтар самостійної України і в обороні влади своєї в числі не одного десятка тисяч наших вояків, що загинули смертю лицарів в боротьбі з нашими ворогами, не одної тисячі мирних горожан нашого краю, розстріляних тими ворогами через одно підозріння в прихильності до ідеї суверенної України, або навіть через одну лише принадлежність до української нації.» (З листа до М. Василька).

«Українські мечі перекуються на рала тільки тоді, коли гасло — Незалежна Держава Українська — перетвориться в дійсність і забезпечить отому ралові можливість зужити від рідну землю плодочу з її незчисленними багатствами не для потреб третього або другого з половиною чи якого іншого інтернаціоналу, а для устаткування і зміцнення влас-

нога державного добра і збагачення рідного народу. Отже: не забуваймо про меч; учімося міцніше тримати його в руках, а одночасно дбаймо про підживлення нацією моральних елементів її буття, творчої любові до батьківщини, сторожкості до ворога та помсти за кривди, заподіяні ним, — в симбіозі яких знайдемо і вірний шлях до звільнення і програму для будівництва.» («Тризуб», ч. 15).

«Ціна крові і жертв, що ними купується мир і добробут нації, завжди буде меншою, коли раніш думають про відповідальну ролью війська.» («Табор», I, 68).

«Чи не відчує українець, особливо військовий, аналогії між ситуацією, що ми в неї попали після 18. листопада 1920 р., і тими обставинами, що випали на долю французів 1870 р., і чи не прокаже ця аналогія нашим патріотичним військовим колам напрям для їхньої праці во ім'я світлого майбутнього?

Аджеж і серед наших рядів розпач опанував слабодухами, а для морально здорових і національно свідомих був і є стимулом до творчої праці і шукання шляхів для направи.» («Табор», I, 76).

«Мистецтво стратегії має діло з кров'ю людською, йде через трупи й руїну матеріальних цінностей. Струн і можливостей її не можна натягувати без кінця й краю, як не можна їх і все на новий лад ставити. В кожному відповідальному і заздалегідь передбаченому політичному питанні міжнародної політики своєї держави стратегія має обов'язок дати ясну відповідь: чи відповідає воно інтересам оборони краю, може чи не може витримати він своїми мобілізаційними напруженнями певні комплікації, що випливають з політичних плянів та комбінацій Держави?» («Табор», I, 58).

«У мене були моменти, коли бессильно опадали руки, коли здавалося, що гасне віра в святу ідею, та ці моменти людської перевтоми були тоді, коли я не бачив еднання й активності в нашій суспільності, а бачив тільки партійні роздори, які доводили до того, що багато людей не вбачало за деревами лісу, за партійними інтересами інтересів державних. В такі хвилини я пригадував собі слова Мазепи: „Нема згоди, всі пропали” ...

Перед нами великі завдання суспільного і державного будівництва, і кожен повинен oddати волю, душу й руки на службу цьому ділу. Ми повинні віддати на це всю енергію. Година повинна у нас бути за день, день за місяць, бо тільки таким чином досягнемо своєї мети». (З промови С. Петлюри в Києві 20. травня 1920 року).

«Інтереси України й інтереси Росії пішли різними шляхами; різними шляхами розійшлися і інтереси еміграції цих країн.» («Тризуб», ч. 4).

«Не марнотратним, не яловим повинно бути життя й перебування нашої еміграції поза межами батьківщини, а повним глибокого змісту та корисних наслідків для рідного краю! Глибоке розуміння потреб нашого національно-державного руху і контактне узгіднення праці з тою роботою, що провадиться на Україні — ось що головним чином буде цікіувати працю еміграції за кордоном, коли вона захоче як слід виконати свій обов'язок перед рідним народом.» («Сучасна українська еміграція та її завдання», ст. 7-8).

«Коли б там, на Україні Великій, відчули розбіжність політичної думки серед нашої еміграції, брак одної волі в праці цілого громадянства на чужині, — то це боляче відчула б наша нація і гостро засудила б нас за нашу дріб'язковість та 'малий розум у справах великої й державної, загальнонаціональної ваги.'» («Сучасна українська еміграція», ст. 28).

«Ми стали ніби фаталістами всі і навіть не намагаємося виявити свого Я і своєї волі. Власне оця риса в сучасних настроях нашої еміграції, що у декого виливається в квіетизм, у декого в самообмеження, а у всіх у пасивне чекання „блізьких подій”, в моїх очах є свідоцтвом не дуже добрим для нашої справи.» (24. IV. 1925 р. Лист до О. Л.).

«Треба свіжого повітря і ясного світла, щоб розвіяти чад і притлумити безкарність державно недисциплінованих елементів нашої еміграції.» («Сучасна українська еміграція», ст. 25).

«Справа здобуття української держави — це справа цілої нації української, а не якоїсь кляси її, чи партії, — от через що порозуміння, согласованість всіх чинників громадських і співпраця їх є умовою, без додержання якої ми ніколи своєї мети державної не досягнемо.

Отже пріоритет державності над партійністю, загальнонаціональних інтересів над класовими, груповими, партійними мусимо ми на еміграції зрозуміти і відчувати як категоричний імператив, як одну з головних умовин нашого державного будівництва!» («Українська еміграція», ст. 19-20).

ІДЕЯ ПРОВІДНИЦТВА

Колись Шевченко тужив за «українським Вашінгтоном», який повів би український народ до волі, до власної держави. З усією питомою йому віщою силою оспіував він великих народніх провідників, які провадили свій народ шляхами слави й могутності. Бо він знов, що не сіра маса є творцем історії і носієм та творцем великих культур, але великі уми, генії, що виходять з даного народу. Тому його могутні гімни слави й обожання належали цим геніям, народнім вибранцям. Вони ж бо, ці Прометеї, мали відвагу й уміли виривати віці зогні з рук самолюбних богів і давати їх своїм народам. Без цих, без цих національних геройів, життя народів було б сірою буденницею, безпросвітнім існуванням.

Англійський історик Карлайл видвигнув в історичній перспективі значення героїв у житті народів. Він один з перших накреслив такі могутні постаті в житті народів, як напр. Кромвелл і Наполеон, і розкрив їхню справжню роль в історичному ставанні англійської й французької націй. В добі демократії він співав славу колишнім народнім героям і тужив за новими героями. Бо герой, могутня індивідуальність, провідник з ласки Божої, не є тираном або диктатором, який держить владу в руках виключно фізичною, брутальною силою. Герой — це помазанець Божий і вибранець народу, це найкраща синтеза вічного духа певного народу, що втілює в собі й реалізує те, що даний народ має в собі найбільш істотне і історично тривале.

Народ любить і поважає своїх провідників, він прислухається до їх голосу й іде за ними, бо бачить і відчуває в них себе самого. Він відчуває між собою і своїм провідником якусь незбагнату близчє містичну силу, яка в'яже його з провідником в одну нероздільну цілість. Повернувшись з вигнання Наполеона вітала маса французького народу з небувалим ентузіазмом і захопленням, всупереч всім тим тягарям, що накладав він на цей народ і всупереч всім тим жертвам, яких він жадав безнастянно від цього народу.

В прекрасній поемі одного чеського поета зображеній цей культ провідника з небувалою силою: мати, що втратила всіх своїх синів у війнах, які спричинив Наполеон, іде на святочний похорон цього народного провідника, щоб кинути йому свій проклін, але, зблишивши до місця паради і почувши звуки дзвонів і музик, що голосили славу вічної Франції в постаті її героя, вона, замість прокльонів, в якомусь незбагнотому вищому піднесенні заявляє, що на таке велике народне діло замало було тільки трьох синів. Або: розлучена юрба за ті криваві війни, що спричинив Наполеон, приходить, щоб плюнути в лицех переможеному герою, якого ведуть на останнє заслання, але побачивши його, вона, замість ображати його, скидає шапки з голов і віддає останній салют тому, що хоч переможений, але одним зором умів полонити серця своїх.

Наполеон жадав мільйони жертв в ім'я ідеї «вічної Франції», він вимагав майже неможливого від своєї генерації, але він творив міт і записував на віки-вічні ім'я Франції в аннали історії. Бо Наполеон — а з ним кожний національний герой — живе не тільки життям своєї нації, але життям генерацій, з нього і через нього говорить вічність.

Історія не знає народу, який виключно своєю масою, своїм числом рівних і сірих людей вийшов би на кін життя і залишив після себе незатерти сліди. Історія знає тільки ті народи й говорить про них, які мали своїх героїв. І то без огляду на їх внутрішній суспільно-політичний устрій. І найбільш демократичні устрої можуть тоді бути історично-творчими, тривалими, коли на їх чолі стоять великі індивідуальності. Поява великих провідників у житті народу є ознакою живучості й історичної спроможності даного народу. Франція першої світової війни не була б вийшла ще раз на кін історії з такою могутністю, якби на її чолі не стояли були такі величні постаті, як «тигр» Клемансо й Фош. Демократична Англія була б, мабуть, програна цю війну, якщо б не була провадила її залізна рука Черчілля. Демократичні З'единені Держави Америки, мабуть, не були б вирости до тієї світового розміру потужності, якщо б на їх чолі не стояв був кілька разів зачергою вибраний Рузвелт. А чи історія ЗДА взагалі як самостійної держави не зв'язана нероздільно з величною постаттю Вашінгтона? Це не тираги й диктатори, які в ім'я своїх особистих, хворобливих амбіцій і уподобань несуть смерть і неволю мільйонам людей — це найкращі виразники і реалізатори того, що має кожний народ у собі найбільш позитивне й творче. Це не духи руїни, але генії добра й краси.

Бо історія знає і великих духів руїн. Ім вона не ставить пам'ятників, тільки реєструє їх появу, як реєструє появу великих катастроф, епідемій і нещасть. Вони — ці духи руїн — лишають після себе тільки руїни й спустошення. Такими духами руїни, геніями зла були в історії темні появи Аттіли й Джінгісхана, такою появою останеться в історії і панування Гітлера та Сталіна. Їх панування основувалося чи основується на насиллі, поневоленні й пониженні людини, на грабунках і мордах, на безправ'ї й неетичності. Їх історичний шлях — це руїна духової і матеріальної культури. Народ відчуває хворобливість цих появ, тому поборює їх з тією самою силою, з якою поборює всякі великі катастрофи. Вони не належать до культу героїв і великих провідників, бо не провадять вони народи до світлих висот, але до руїни й упадку.

В творенні, в історичному ставанні народу появі народного провідника — це найважливіша передумова, щоб якесь плем'я стало народом. Американський соціолог В. Мек Дугал у своїй праці «Психологія групи» пише, що найважливішою передумовою для того, щоб якесь плем'я, певна незорганізована група подібних собі духово людей, стала народом, є ідея провідництва. Так у своему думанні, як і у відчуваннях чи ділах всяка товпа виказує завжди тенденцію діяти за вказівками якогось провідника, і від ступнія, в якому вона підлягає провідникові, залежить поземність вдачності її чинів. Ступати за провідником і бути йому слухняним це найпростіший спосіб для того, щоб діла й поступки товпи були вдачними, конsekventними, інтелігентними й опанованими.

Не кожний перший-ліпший може бути провідником; провідник мусить визначатися винятковими прикметами. Значення і ролю провідника можна найкраще студіювати в організації армії — хоч тут провідником не завжди є провідник з ласки Божої. Але без ідеї провідництва не могла б існувати ніяка армія. Ієрархія провідників є істотою організації армії.

Це саме відноситься в багато вищому ступені й до народів, пише далі цитований автор. Оскільки якесь плем'я — чи більшість споріднених племен — має стати народом чи нацією, то мусить воно бути здібним видавати з себе особистості з винятковими прикметами, які відограватимуть роль провідників. Загальні здібності народного провідника мусуть бути дуже виразні й виняткові, здібності вищого порядку, бо тільки такі вищі здібності дозволяють провідниківі вдержати своє провідництво над народом. Такі

особистості, може, багато більше, як всякі інші чинники, спричиняються до витворення народньої єдності і підносять її до найвищого напняття.

Є країни — пише далі згаданий соціолог, — які мали всі інші умови народньої єдності, але з причини браку одного провідника не стали оселею якогось тривалого народу. Наприклад велика частина Африки, мабуть найбагатшого континенту на земній кулі, була довгі віки в посіданні муринської раси, і ця раса ніде не витворила народу, — в той час, як в Європі, Азії й Америці постали великі культури й цивілізації. Нездібність цієї раси витворити народу — навіть тоді, коли перейшла вона під чужі впливи — в'яжеться, без сумніву, з фактом, що ця раса ніде не видала з себе індивідуальності з істотними прикметами високої інтелектуальної і моральної вартості.

Інший приклад — араби, що завдячують своє існування одній людині. Арабський народ створив геній Магомета. Він силою своєї особистості й оригінальності, отриманої з силою своєї глибокої релігійної віри, перетворив воювниче й богохульне плем'я арабів у народ. До його виступу це плем'я було розорошене й не творило ніякої єдності, окрім расової і географічної однородності, географічної відрубності і змоги свободно порозуміватися між собою. А далі: хто всилі належно оцінiti величезний вплив Конфуція й Ля-отсе на форматію культури Китаю і надання їй однолітого характеру? Хто годен уявити собі існування жидівського народу без могутньої появи особистості Мойсея? Або чим була б, напр. Англія без Шекспіра, Ньютона, Дарвіна, Кромвелла і інших? Чим була б Франція без Людовіка XIV, Рішельє, Жанни д'Арк, Вольтера, Буальє, Віктора Гюго, Наполеона, Клеманса і соток інших великих умів і могутніх характерів? І так далі.

Але не тільки для свого постання і форматії, але і в дальшому своему розвиткові народ потребує для свого існування великих умів і характерів. Без своїх великих провідних людей, без своїх великих провідників ніякий народ не може жити.

При тому не вільно забувати, що геніяльні люди по-одиноких народів є витвором їх раси і психіки. Немає «інтернаціональних» геніїв, всякий геній зв'язаний нерозривно з своєю расою, з народом, з якого він вийшов. Семітська раса видала з себе великих релігійних учителів, раса татарська видавала з себе час-до-часу великих деспотів. Те саме явище відноситься й до європейських народів. Італію характеризують великих релігійні уми й генії мистецтва; Еспанію

— малярство й мілітарний підбій; Аглю — поезія, адміністрація, наука; Німеччину — музика й філософія і т. д.

Ці твердження американського соціолога побудовані на численних документальних даних і спостереженях. Вони повинні би зацікавити в великій мірі й нашого читача, який — під впливом теперішньої «демократичної» моди — звичає дивитися на провідника як на історичний пережиток. Так, тиран-диктатор, абсолютностигні режими, часто з королівськими кретинами на чолі — це пережиток. Деспотія і поневолення людини й народів — це не тільки пережиток, але й режими, які треба поборювати. Проте провідник як синтеза найкращих прикмет народу, що втілює в собі генія цього народу й живе ним та для нього — це відвічна туга всякого здорового народу. Геніальний провідник народу, герой — не є й не може бути ні демократом, ні автократом, ні тоталітаристом, — він своєю індивідуальністю переростає всякі форми й режими, він стоїть понад усім, бо є він синтезою всього й сповняє тільки відвічну волю свого народу. Він, завдяки своїм вищим якостям, виносиється народньою волею на чоло життя.

Українська нація мала також своїх провідників з ласки Божої. І тільки тому, що ми їх мали — е ми народом. Якщо ми сьогодні існуємо як нація, то тільки тому, що ми мали Святослава Завойовника, Володимира Великого, князя Данила, автора Слова о Полку Ігоревім, Богдана Хмельницького, Івана Мазепу, Тараса Шевченка, Лесю Українку, Івана Франка і Міхновського. Якщо ми в найновіших часах виринули знову на кін історії, то тільки тому, що ми як нація видали з себе Симона Петлюру, Євгена Коновальця і цілу ту плеяду провідних людей, що під проводом цих двох велетнів вивели націю з неволі на героїчний шлях визвольних змагань. Ворог, який стріляв у них, знов, що робить. Його вбивчі кулі не були спрямовані в чоло Петлюри й Коновальця як осіб, але як найкращих виразників волі й генія народу. Ці кулі були спрямовані в чоло самого українського народу.

Трагічні травневі дати вказують нам, що наші вороги нераз краще від нас розуміють ролю провідників, вождів в успішному розгортанні українського визвольного змагу.

Ворог б'є насамперед по тих Перших, що прокладають шлях Нації. Нехай свідомість цього об'єднує нас навколо священих заповітів поляглих провідників і навколо їхнього наступника і їхнього бойового товариша, Шефа Штабу Армії Української Народної Республіки, команданта УВО, полк. А. Мельника.

ДО ПЕРЕМОГИ

Найбільшою перешкодою для імперіялістичної Москви в її нищівному поході проти України були і будуть революційні самостійницькі діячі, а в першій мірі угруповання, так в краю, як і закордоном. Лідери московського імперіалізму це добре знають. І тому в боротьбі з нашою визвольною роботою вони стараються вдарити по цих найважливіших вузлах. Людей в краю винищують тюрмами, засланням у Сибір, провокаціями, тортурами, поодинокими і збрінними ліквідаціями. Діячів на еміграції стараються досягти іншими засобами. Серед цих засобів передову роль грають: обман, зрада, підступне вбивство. Кого не пощастиТЬ перетягнути на свій бік золотом і орденами, як це зробила царська Росія з графом Капністом, а большевики з чередою інших малоросів, того поривають і вивозять у Москву, як це мало місце з небожем гетьмана Івана Мазепи-Войнаровським. Кого ж не можна і в цей спосіб унешкідливити, того підступно вбивають.

Ці методи — це не видумки большевиків. Їх же так само вживали москалі і за царських часів. Царські агенти підступно вбили великого репрезентанта мазепинської еміграції — генерала Орлика, сина Пилипа Орлика, большевицькі агенти підступно вбили Голову Української Держави, репрезентанта і Вождя Визвольних Змагань 1917—1921 рр., Головного Отамна Симона Петлюру, а коли Його діло фактично вів і репрезентував далі Полковник Євген Коновалець, большевицькі агенти знищили і Його. Але цим, як колись в історії, так і тепер, не знищили вони змагань українського народу до свободи.

Бо український народ у своїй визвольній боротьбі виявив себе незламним і непереможним. Його твердої й непохитної волі до життя і свободи не знищили ні дики набіги степових орд, ні четвертування, колесування та насаджування на паль країн синів України польськими панами, ні знущання найжорстокішої в світі тюроми народів — колись білої, а тепер червоної Москви. Український народ з правом пишається тим, що і в найтяжчих хвилинах його історії не бракувало йому відданіх борців. І це було й є заповукою нашої остаточної перемоги. Тим більше, що визвольні зма-

тання українського народу включаються й зазублюються за подібні дії інших численних народів у всіх закутках нашої земної кулі.

По другій світовій війні світ увійшов в епоху остаточного здійснення ідеї визволення й самовизначення націй. Большевицька протинаціональна і противнародня реакція, а теж і інші, є тільки гальмою, що самим життям буде знищена.

Наша доба — це весна націй. Ніхто і ніщо не здергить могутнього напору молодих сил, які відзываються по всьому світу й подають собі взаємно руки. Всі визвольні рухи повновелених народів взаємно допомагають собі та взаємно доповнюються в творенні нової справедливої дійсності. Національні революції є вістунами і будівничими нового світу, світу, в якому кожна нація зможе свободно розгорнати всі свої сили, а кожній людині буде забезпечене те право, що відповідає гідності найвищої істоти на землі, якою вона є. Бо тільки в своїй самостійній державі зможе народ виявити вповні ті всі вартості, що в ньому живуть, і причинитися творчо до моральної розвбудови й удосконалення людства.

Без власної держави кожен народ може бути тільки погноем для якогонебудь наїзника.

За ці найвищі ідеали згинули з рук агентів московського імперіалізму 25. травня 1926 року на вулицях Парижу Головний Отаман Симон Петлюра, 23. травня 1938 року на вулицях Роттердаму Голова Проводу Українських Націоналістів — Полковник Євген Коновалець. Кров'ю свою за свідчили Вони живучість цих ідеалів в українському народі й повсякчасну їхню непримиренність та безпощадну боротьбу з брехнями російського імперіалізму. Небезпека і страх вложили в руки большевицького агента смертоносну зброю. Большиники свідомі того, що тільки з цього боку може прийти для них остаточна заглада.

Ті ідеали, що за них згинули і Симон Петлюра, і Євген Коновалець, є і будуть незрушимими правдами і законами дії для тих представників і для тієї подавляючої частини української громадськості, що добро свого народу ставляють понад усе. Ці наші ідеали є теж ідеалами для всіх тих представників інших народів, що всі свої зусилля посвячують для блага і визволення своїх народів.

І ці ідеали остаточно перемогти мусять.

Вони переможуть, бо в них і суть, і сенс життя, історії й поступу людства.

А кров упавших на цьому великому шляху є тільки найміцнішим цементом, що споє будову майбутнього й що закріплює здобутки пройденого шляху.

З М И С Т :

1. Олекса Стефанович: Вони злились	5
2. О. Олесь: Терновий вінок	5
3. Ю. Степовий: До дня смерти Симона Петлюри і Євгена Коновальця	10
4. М. Горовий: Симон Петлюра	20
5. Д. Полтавський: Вояк, революціонер чи політик? .	23
6. С. Мількович: Останні дні	25
7. Княжполич: Героєви всежертви	28
8. Симон Петлюра	35
9. Мислич: Ідея провідництва	41
10. Я. Іваш: До перемоги	46

